

*Fröknarna Petterssons trädgård
– en oas vid Gullmarsfjordens strand*

Helena Claesson 2009
Trädgårdsingenjörprogrammet -
Design
Sveriges Lantbruksuniversitet
Alnarp

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, LTJ

Författare: Helena Claesson

Titel: Fröknarna Petterssons trädgård - en oas vid Gullmarsfjordens strand

Program/utbildning: Trädgårdsingenjörsprogrammet med inriktning design

Huvudområde: Trädgårdshistoria

Nyckelord: Holma säteri, Anna Pettersson, Fanny Pettersson

Handledare: Angelika Blom

Examinator: Mark Huisman

Kurskod: EX0357

Kurstitel: Examensarbete för trädgårdsingenjörer med designinriktning

Omfattning (hp): 10 hp

Nivå och fördjupning: B-nivå

Utgivningsort: Alnarp

Månad, år: Mars 2009

Serie: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten

Omslagsfoto: Foto Taube, Edvard, 1954, *Fröknarna Petterssons trädgård*

Förord:

Först och främst vill jag varmt tacka Ann-Marie Sellberg, som visade mig runt på Holma, och Ebba Hermelin, som har hjälpt mig med den mesta av informationen och som lånat ut flera gamla bilder, utan deras hjälp hade mitt arbete inte blivit till. Jag vill även tacka min ämnesexpert Kjell Lundquist för alla goda råd och för att han flera gånger dragit mig tillbaka till rätt spår när jag gått lite vilse. Jag skulle också vilja tacka min sambo, Ulf Karlén, för att han har lyssnat på mig, bollat idéer och hjälpt mig med det tekniska. Sedan vill jag även tacka min pappa, Lennart Claesson, för att ha bistått med mätinstrument för uppmätningen av trädgården, och min mamma, Ulrika Claesson Malm, som under några kalla dagar har uthärdat kylan och hjälpt mig att mäta upp trädgården.

Jag har tillstånd från upphovsmän att använda alla de skisser och bilder som finns med i detta arbete.

Sammanfattning

Vid Gullmarsfjordens strand, utanför Lysekil, ligger Holma gård. Ett stycke från gården ligger ett hus med en trädgård. Fram till 1960 bodde två systrar Anna och Fanny Pettersson här. Systrarna var mycket intresserade av trädgård och hade själva en trädgård full av fruktträd som plommon, päron, äpple och persika. Här fanns bärbuskar av alla de slag och även, för denna klimatzon, det lite ovanligare valnötsträdet och fikonsträdet. Systrarna hade ett stort kontaktnät (deras far reste runt i hela världen och deras syster bodde i Norge) så det var inga större problem att få tag i alla växter.

När systrarna gick bort så visste inte Holmas dåvarande ägare vad han skulle göra med marken och det bestämdes att huset skulle brännas ned och delar av trädgården skulle planas ut för att ge en finare gräsmatta. Detta förstörde stora delar av trädgården och av det som fanns då finns inte så mycket kvar idag.

Jag har under vintern 2009 mätt upp trädgården och försökt se vad som finns kvar. Då jag inte har haft möjlighet att titta på något blommande har jag koncentrerat mig på träd och buskar, trädgården består idag mest av stora ekar, askar och bokar. Fikonsträdet kan jag inte hitta men däremot valnötsträdet har blivit en jätte.

Det finns naturligtvis en del bekymmer med att mäta upp och inventera en trädgård på vintern. Jag hade lite problem med snön under de två sista dagarna men annars gick det ganska bra. Blommor gick det naturligtvis inte att se några större spår av. Jag kunde emellertid se lite ormbunkar och nyponrosor.

Förord
Sammanfattning

Innehåll

Kapitel 1:

Bakgrund	6
Var är vi?	6
Vem var Anna och Fanny Pettersson?	6
Syfte	7
Mål	7
Frågeställning	7
Avgränsningar	7
Metod och material	8

Kapitel 2

Trädgården då och nu	9
Grunden till trädgården	9
En praktfull trädgård	9
Var fick de tag på alla växter?.....	10
Vad finns kvar 2009?	11

Kapitel 3

Diskussion	14
Problem med att mäta upp en trädgård vintertid	14
Slutsatser	15
Käll- och litteraturförteckning	16

Bilaga 1: *Minneskiss från mostrarnas trädgård: Torp under gården Holma, vid Gullmarsfjorden, Lysekil ca 1950*

Bilaga 2: *Plan över fröknarna Petterssons trädgård 2009*

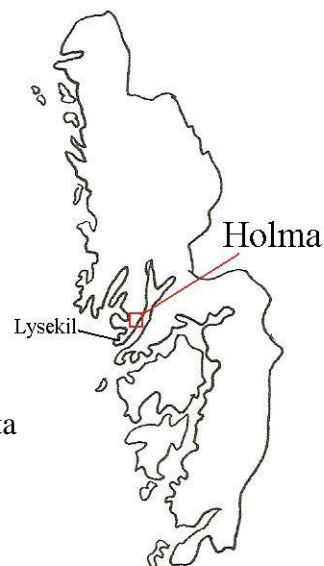
Kapitel 1

Inledning

Bakgrund

Var är vi?

I Bohuslän, nära Lysekil, vid Gullmarsfjordens strand, ligger Holma säteri. Holma har anor från 1400-talet (människor har dock funnits på denna plats ända sedan stenåldern¹) och består av ett område på ca 466 hektar². Det mesta av marken har alltid varit åkermark men man har också haft stora äppelodlingar, och på senare tid även odling av granskog³. Till gården hör också ett större antal lantarbetarbostäder⁴.

Själva herrgården på Holma har vid flera tillfällen genom århundradena brunnit ned och därför finns det inte så mycket äldre material om Holma säteri och gårdarna runtomkring kvar. Det är därför svårt att hitta något om Holma i olika arkiv. De flesta dokumenten förvarades på Holma och förstördes i bränderna. Den nuvarande byggnaden byggdes 1911⁵. Den här gången i sten för att minska brandrisken. På Holmas ägor ligger ett litet hus omgiven av en större trädgård. Denna trädgård arrenderades fram till 1960 av två systrar, Anna och Fanny Pettersson.

Figur 1. Holma i Bohuslän

Vem var Anna och Fanny Pettersson?

Systrarna Anna och Fanny Pettersson flyttade in i det dåvarande huset 1940. I samband med att deras far dog 1940 så såldes gården de bodde på till Holma slotts dåvarande ägare, och det var troligen i samband med detta som de arrenderade huset.⁶

En släkting till systrarna, Ebba Hermelin (Ebba var Anna och Fannys systers barnbarn) berättar att moster Fanny var den äldsta systern. Hon var konstnär och målade många vackra akvareller, som finns utspridda i släkten. Det skall också

Figur 2. Anna och Fanny Pettersson

finnas en stor tavla som hänger på Lysekils lasarett. Enligt Ebba var Fanny den bohemiska av de två systrarna och hon hade sin egen del av trädgården, som var mer naturlig och vildvuxen. Anna hade i sin tur någon form av utbildning inom trädgård och hade ett brinnande intresse. Anna skall ha varit den mer ordentliga av de båda systrarna.

¹Eboskog 2004, sid 6.

²Lantmäteriet 2009

³Sellberg 2009

⁴Lysekils kommun,1992, sid 196

⁵Lysekils kommun,1992, sid 196

⁶Hermelin 2009

Syfte

- Att mäta upp trädgården som den ser ut idag.
- Att förstå svårigheterna med att mäta upp en trädgård och identifiera dess växter under vintertid.
- Att lära mig mer om den trädgård som Anna och Fanny skapade.

Mål

- Att jämföra Ebba Hermelins minneskiss av trädgården med min egen uppmätning av platsen.
- Ta reda på om Fanny och Anna Pettersson hade någon framtida plan för sin trädgård.

Frågeställningar

- Hur ser trädgården ut idag?
- Vilka växter finns kvar?
- Varför sköts den inte längre och när slutade den skötas?
- Hur fick de tag i alla växter?

Avgränsningar

Om tiden funnits så hade jag velat titta närmare på några saker. Jag valde emellertid bort dessa eftersom jag inte ansåg att de var det viktigaste.

Jag skulle vilja gå djupare in på till exempel grunden i trädgården. Hade jag haft mer tid så hade jag kunnat försöka kontakta familjen Virgin (som ägde den herrgård som låg här förr) för att eventuellt kunna få svar på om de stenrester vi kan se idag på platsen faktiskt har varit grunden till en större herrgård. Hade arbetet också sträckt sig över våren, och eventuellt sommaren, så hade man kunnat få chansen att se en grön och blommande trädgård. Det kanske finns många intressanta växter i den nu snötäckta marken.

Jag skulle också ha velat ta reda på om Fannys tavla fortfarande hänger kvar på Lysekils lasarett. Hade tiden också funnits så hade jag väldigt gärna åkt upp till Stockholm för att få att träffa Ebba Hermelin.

Metod och material

För att mäta upp trädgården har jag använt mig av ett mätjul. Detta har gett en väldigt exakt mätning och det har gått relativt snabbt att mäta upp området.

Eftersom det inte finns så mycket fakta att hitta om vare sig Holma, eller trädgården jag tittat på, så har jag förlitat mig på en huvudkälla, Ebba Hermelin. Jag har haft kontakt med henne genom telefonsamtal, e-post och korrespondens.

Jag har också tagit mig till Vikarvets museum i Lysekil och Bohusläns museum i Uddevalla för att få fram mer fakta, detta har dock inte lett fram till särskilt mycket. Naturligtvis har jag även skickat e-post till andra personer som jag trott kan tänkas hjälpa mig, bland annat flera personer på Lysekils kommun, emellertid har detta heller inte lett till någon ny fakta.

På marken strax bortanför trädgård håller ägaren till Holma på att bygga en golfbana. De arbetare han har tagit hit (mest från Polen) får bo i huset och även i de husvagnar som man ser i figur 5. Dessa husvagnar har placerats dit i somras, när marken ännu var mjuk. Detta har lämnat mycket hjulspår överallt i vissa delar av gräsmattan. Eftersom jag mätte upp trädgården med ett mätjul så blev detta lite problematiskt. Hade jag mätt med ett måttband så hade dessa hjulspår i marken inte gjort någon skillnad, men mätjulet följer ju marken och får då även med hålligheterna i den. Delarna av gräsmattan med hjulspåren i utgjorde dock en mindre del av gräsmattan och bör inte ha påverkat mätningen på något större sätt.

Eftersom det inte bor någon i det hus som nu står på marken så har jag heller inte kunnat fråga om lov att mäta upp trädgården. Marken här tillhör Holma säteri men eftersom ägaren bor i Schweiz så är han mycket svår att få tag på. När jag pratat med de som bor i området så trodde de inte att det skulle göra något att jag mätte upp trädgården, eftersom jag inte skulle gräva i marken, bryta grenar eller på annat sätt påverka ytan, utan bara mäta och ta bilder.

Kapitel 2

Trädgården då och nu

Grunden till trädgården

På den här tomten låg tidigare en herrgård, som tillhörde släkten Virgin⁷. Systrarnas hus var den ena flygeln av den gamla herrgården. Ebba Hermelin tror att de terrasser och stenmurar som finns kvar idag är de som finns kvar av en gammal barockträdgård. Hon har själv svårt att tro att de båda medelålders systrarna själva skulle ha släpat dit all sten och låtit bygga terrasserna. Dessvärre har jag inte lyckats få tag på någon ur släkten Virgin som kan bekräfta något av detta.

En praktfull trädgård

Under systrarnas tid så förvandlades trädgården till en vacker oas, mitt i det böljande landskapet. På baksidan huset fanns päronträd, äppleträd, röda och vita och svarta vinbär, gula och röda hallon smultron, jordgubbar och körsbärsträd. Här fanns även en vinstock. Det fanns också brudslöja, fläder, persikoträd, fikoträd och valnötsträd, sparrisbäddar, påskliljor och klätterrosor⁸. Köksträdgården var omgärdad av blå riddarsporrar, Schersmin och Bruddeutzia. Inne i köksträdgården odlades olika slags kål, rotfrukter, baljväxter, kryddväxter, sallat och kronärtskockor⁹.

Det är svårt, att så här långt efteråt, försöka skriva dit de latinska namnen på dessa växter. Jag frågade Ebba Hermelin om hon kunde komma ihåg några av namnen, men efter så lång tid är det svårt att säga vilka arter och sorter som fanns i trädgården. Jag har därför inte gett mig in på detta område.

Mot framsidan av huset fanns blåregn och agnesros, vildapel, flera askar och krikoträd.¹⁰ Eftersom både Anna och Fanny var av den åsikten att man skulle göra något nyttigt, även under somrarna, så brukade Ebba och hennes kusiner och sysslingar (som tillbringade somrarna här) lära sig att ta hand om trädgården och växterna. Ebba berättar att de hade var sin liten odlingsplats, där de fick plantera vad de kände för. Ebba själv odlade mest blommor medan hennes bror Arvid odlade ärtor (vilket var den enda grönsaken han åt) och deras syssling odlade olika nyttiga växter. Detta hade enligt Ebba en väldigt stor betydelse för deras trädgårdsintresse och intresset för skötseln av trädgården.

Ebba och hennes kusiner och sysslingar jobbade i trädgården 1-2 timmar per dag (utom söndagar) och fick då 25 öre per dag¹¹.

Pengarna, som samlades ihop, användes bland annat till att gå på konditori i Lysekil, i stor stil.

Figur 3. Foto över trädgården 1954

⁷ Taube, 1985

⁸ Hermelin 2009

⁹ Hermelin 2009

¹⁰ Hermelin 2009

¹¹ Hermelin 2009

Ebba tror själv att systrarna ville skapa en trädgård enligt engelsk förebild och med mycket naturhushållning. Alla de frukter och grönsaker de åt odlade de själva.

Ebba kan inte komma ihåg att hennes mostrar hade några speciella framtidsplaner för sin trädgård, men att de flera gången gjorde fruktlösa försök att röja skogen ned mot Gullmarsfjorden.

Något av prakten från denna trädgård kan man se delas i figur 3 ovan och dels från den minneskiss¹² Ebba Hermelin har gjort.

Var fick de tag på alla växterna?

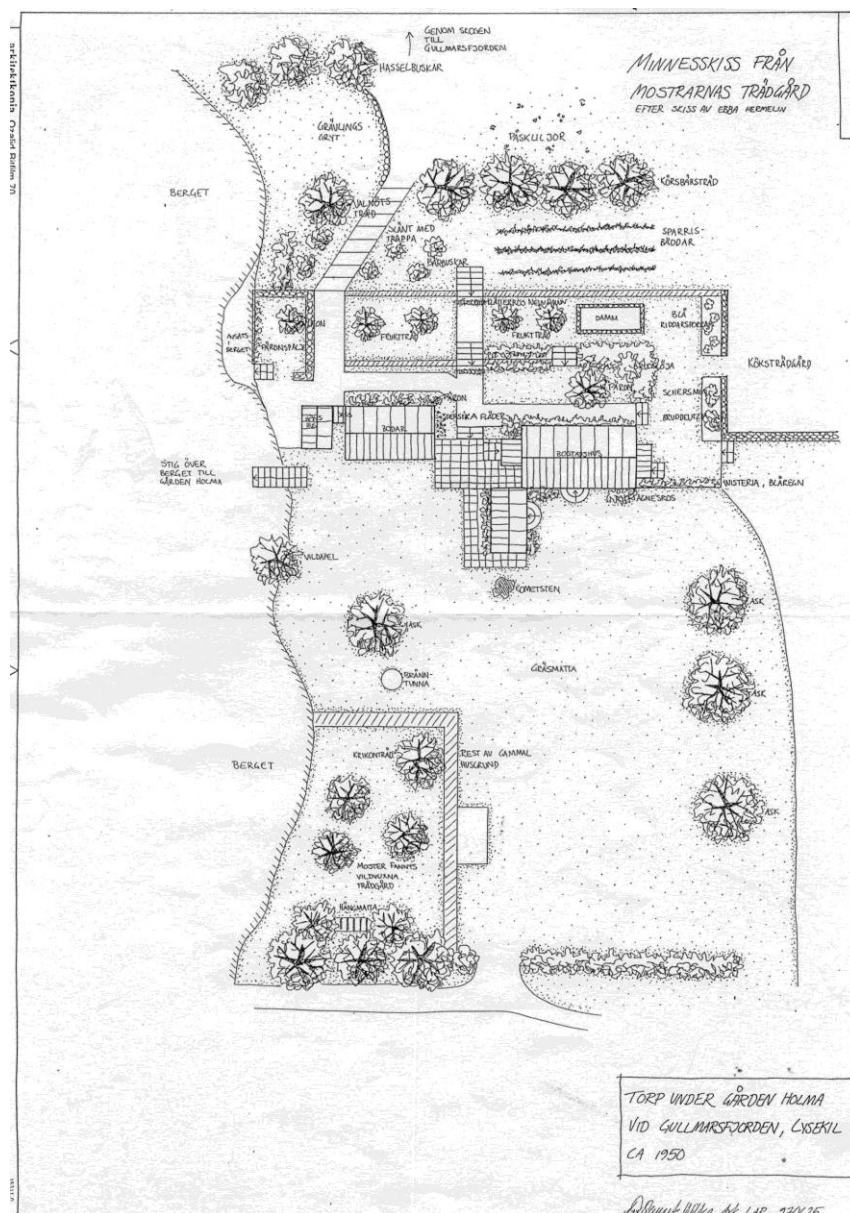
En del av växterna, till exempel valnötsträdet, fikonsträdet och persikan, är träd som inte är vanliga i denna klimatzon, eftersom de inte klarar sig så bra. Jag undrar då hur dessa medelålders damer lyckats få tag på alla dessa växter?

Ebba Hermelin talar om att de skickade efter många fröer och plantor, som hon och hennes kusiner oftast fick vara med att välja. Anna och Fannys syster var gift och bodde på en stor gård i Norge. På gården odlade de nejlikor, gurkor, tomater med mera, i växthus, och deras systerson Lennart Mellbye startade en av nordens största plantskolor, med rosor som specialitet. Plantskolan drivs idag av sonen Morten Mellbye och heter Mellbye plantskola. Systrarnas far var professor i oceanografi och reste därför över hela världen. Han bodde bland annat i Nice, Frankrike, några vintrar. Fanny följde ofta med på hans resor.

Systrarnas kontaktnät var alltså ganska stort, och det var nog inte alltför svårt att skicka efter de fröer de ville ha.¹³

¹² Hermelin & Bemerk, Se Bilaga 1

¹³ Hermelin 2009

Figur 4. Minneskiss från mostrarnas trädgård: Torp under gården Holma, vid Gullmarsfjorden, Lysekil ca 1950

Vad finns kvar 2009?

Efter systrarnas död (Anna 1958 och Fanny 1960) så bad Holmas ägare en arkitekt att titta på huset och trädgården. Arkitekten tyckte att man skulle bränna ned huset eftersom det inte var i så bra skick och att man skulle jämna en stor del av marken för att få en finare gräsmatta, där man sedan kunde bygga ett bättre hus.¹⁴ Det blev som arkitekten ville och resultatet kan man se i figur 5.

Det finns fortfarande ett antal gamla fruktträd kvar som säkert skulle kunna vara från 1950-talet. Det finns också några bärbuskar, men dessa har säkert spritt sig efter hand och är inte de som fanns där från början. Längs gårdsgården som inringar köksträdgården växer det höga

¹⁴ Hermelin 2009

syrenbuskar, och nedanför de båda terrasserna växer stora buskars av slån och nyponros. Något man också kan se när man tittar ut mot vattnet, på baksidan huset, är en hög ek. Nedanför eken växer en stor rhododendronbuske. Denna finns inte

med på Ebba Hermelins minneskiss (figur 4), men om man ser till storleken så skulle den mycket väl ha kunnat finnas där redan på 1950-talet. Kanske var detta en av de sista sakerna som planterades innan systrarna gick bort? (se bilaga 2)

På baksidan huset växer det också en enorm gullklematis. Denna har säkert bara planterats och fått växa fritt, där den ligger över en stor del av marken bakom huset. På den här sidan huset finns också en grund fördjupning i marken. Man kan skönja en sten här och där runt kanten, men eftersom det var fruset i marken och mycket långt gräs som låg över så kunde man inte tydligt se om det fanns sten runt hela fördjupningen. Om man då jämför denna med Ebba Hermelins skiss så skulle jag gissa att detta är vad som finns kvar av dammen. På Ebbas skiss finns det inte utmärkt att det skulle finnas några syrenbuskar vid köksträdgården men på en del av de gamla bilder, jag har fått ta del av, så kan man se något som liknar syrenbuskar runt köksträdgården (se Figur 6).

Längs vägen som går upp mot huset så skall det, enligt Ebbas skiss, ha funnits tre askar. Idag finns det på sidan in mot trädgården två stora askar och en ek. Under eken finns resterna av en stubbe och tittar man till var den är placerad så skulle detta mycket väl kunna vara resterna av den tredje asken.

Den största eken, som ligger närmast huset, finns inte med på Ebbas minneskiss, men man kan se den på fotografier.

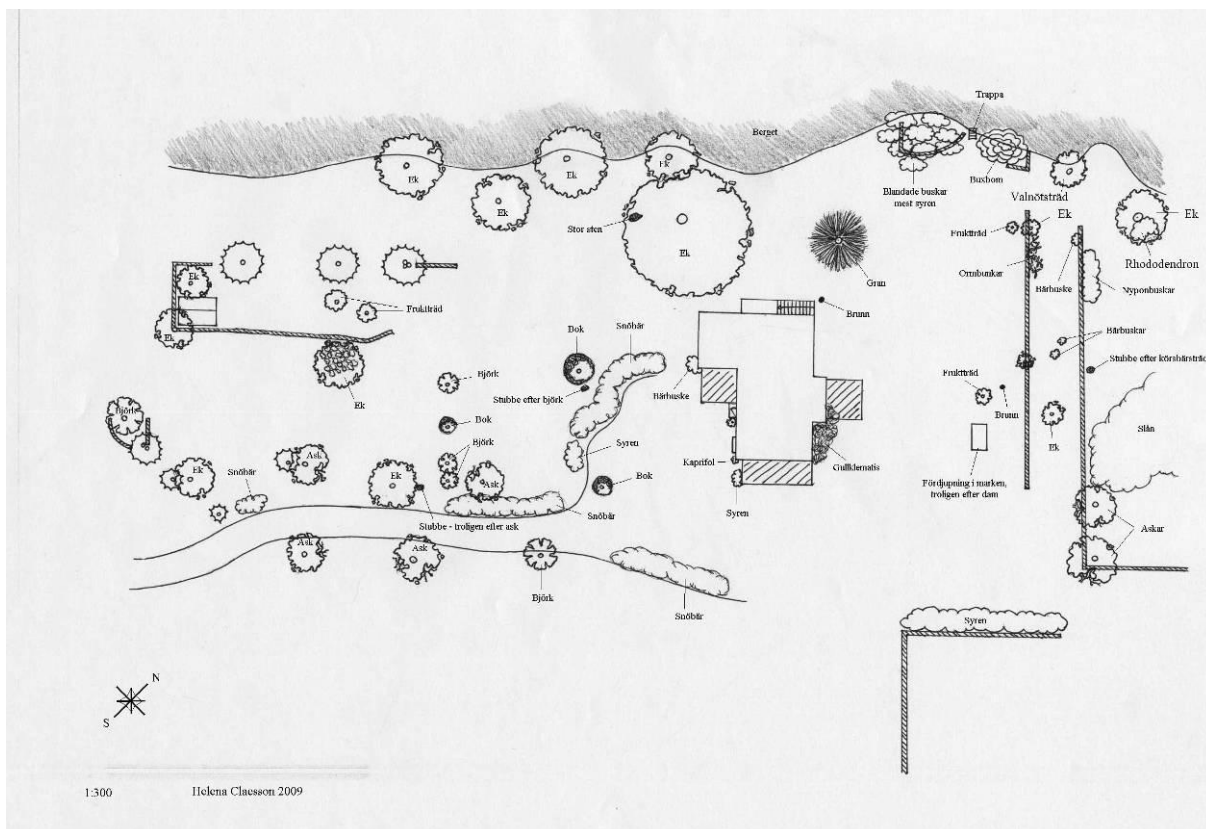
Med hjälp av mina mätningar och inventeringar har jag gjort en skiss över trädgården som den ser ut idag, 2009 (figur 7).

Figur 5. Foto över trädgården 2009

Figur 6. Bild tagen från köksträdgården upp mot huset

Figur 7. Plan över trädgården 2009

Kapitel 3

Diskussion

Liksom säkert de flesta av oss, som gjort examensarbete nu under vintern 2009, säger så hade vi inte så mycket tid på oss att utföra detta arbete, och att vi sedan också tvingas utföra det under vinterhalvåret gör det inte heller lättare. Det har dock varit ett spännande arbete och det går inte att räkna upp alla de saker man har lärt sig.

Varför trädgården inte sköts idag handlar säkert mest om okunskap från ägarens sida. Eftersom så mycket förstördes när det gamla huset brändes ned och gräsmattan jämnades så finns det heller inte så mycket kvar som ser ut att vara något att bevara. För någon som är intresserad av trädgård så är detta en mycket spännande plats, men kan man ingenting om det alls så ser trädgården inte mycket ut för världen. I och med att huset brändes ned så slutade man väl också med att sköta trädgården. Det fanns troligen inte tillräckligt med kunskap eller intresse för att fortsätta hålla ordning på den. För ägaren till Holma handlade det säkert också om att göra om platsen till något som fungerade ekonomiskt. Hade han valt att sköta det själv så hade det naturligtvis kostat pengar, och att försöka hitta någon som vill hyra huset med den befintliga trädgården, som krävde en del jobb, var kanske heller inte helt lätt.

Problem med att mäta och inventera en trädgård vintertid

Så länge det inte ligger någon snö på marken så utgör inte vintern något större problem för själva uppmätande av en trädgård. Men när snön lägger sig så blir det genast lite mer problematiskt. För min egen del var detta mitt första besök till denna trädgård (den 8 februari 2009), denna gång låg det ingen snö på marken.

Första gången jag kom för att mäta var det bara frost i marken och det gick relativt lätt att mäta.

Andra och tredje gången jag var där så var det snö på marken, visserligen inga stora mängder men ändå tillräckligt för att man inte skulle kunna se marken ordentligt. Jag hade emellertid tur då jag hade tillgång till den minnesbild¹⁵ som Ebba Hermelin ritat över trädgården (figur 4). Man skall dock komma ihåg att detta endast är en minnesbild och ingen exakt uppmätning av trädgården, men trots detta så har det varit till mycket stor hjälp i uppmätandet.

Så kommer man då till dokumenterandet av växterna, vilket heller inte är något lätt sak under vinterhalvåret. Jag hade mest träd och buskar att identifiera och inte så många örtartade växter. Emellertid tycker jag att man definitivt går miste om någonting då man inte har chans att titta på trädgården under vår och sommar också.

Figur 8. Valnötsträdet och del av den stora buxbomen bredvid

I trädgården finns det mest ek, björk, ask, snöbär och syren. Alltså inga lignoser som är speciellt svåra att känna igen. Sedan har vi ju naturligtvis det stora valnötsträdet. Jag hade

¹⁵ Hermelin & Bemark, Se Bilaga 1

aldrig förr sett ett valnötsträd och hade säkert heller inte vetat vad det var om jag inte hade haft Ebbas skiss¹⁶ som vägledning.

Från att ha varit grön och frodig med blommor och frukträd över allt så finns det idag inte så mycket kvar av trädgården. På Ebbas skiss¹⁷ så står det även att det nedanför de bägge terrasserna skulle ha växt påskliljor. Dessa kunde jag naturligtvis inte se någonting av nu men eftersom påskliljor klarar det mesta så skulle det inte alls förvåna mig om de fanns kvar idag.

Slutsatser

Det har varit mycket svårt, dock väldigt intressant, att få mäta upp en trädgård. Speciellt under vintern. Visst stötte man på en del problem men det var mycket lärorikt.

Själv blev jag förvånad över hur mycket som trots allt finns kvar av den ursprungliga trädgården. Förvisso kunde jag bara se träd och buskar men man kan fortfarande se den gamla trädgårdens struktur och linjer.

Det är också mycket tråkigt att trädgården inte sköts längre. Det hade varit intressant om ägaren till Holma hade valt att behålla trädgården som den var och faktiskt sett till att den sköttes. Jag förstår dock att det handlar om kunskap och om pengar. Han förstod säkert inte vilka rikedomar han hade på denna plats och det kostar att sköta och ta hand om en trädgård.

¹⁶ Hermelin & Bemerk, Se Bilaga 1

¹⁷ Hermelin & Bemerk, Se Bilaga 1

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Eboskog, Mikael, 2004, *Särskild arkeologisk utredning Holma Golfbana, utredning inför en planerad golfbana på Holma säteri. Bohusläns museum*. Rapport: 2004:38 Bohusläns museum.

Lysekils kommun, 1992, *Kulturmiljöer i Lysekils kommun*, Uddevalla.

Muntliga källor

Intervjuer

Ebba Hermelin (släkting till Anna och Fanny Pettersson), telefonkontakt 4 februari 2009
Ann-Marie Sellberg (hennes far var trädgårdsmästare på Holma slott), rundvisning i området 31 januari 2009

Korrespondens

Ebba Hermelin, e-post 4,5 och 9 februari 2009 och brev 9 februari 2009
Lantmäteriet, e-post 26 februari 2009

Otryckta källor

Taube, Evert, 1985, *Holma i Brastads socken, Göteborgs och Bohus län*.
Hermelin, Ebba & Bemark Wilke, Åsa 1997, *Minnesskiss av mostrarnas trädgård. Torp under gården Holma vid Gullmarsfjorden, Lysekil ca 1950*.

Bildförteckning

Figur 1: Claesson, Helena, 2009, privat, *Holma i Bohuslän*
Figur 2: Foto Taube, Edvard, ca 1950, privat, *Anna och Fanny Pettersson*
Figur 3: Foto Taube, Edvard, 1954, privat, *Foto över trädgården 1954*
Figur 4: Hermelin Ebba & Bemark Wilke, Åsa, 1997, privat, *Minneskiss från mostrarnas trädgård: Torp under gården Holma, vid Gullmarsfjordens strand, Lysekil ca 1950*
Figur 5: Foto Claesson, Helena, 2009, privat, *Foto över trädgården 2009*
Figur 6: Foto Taube, Edvard, ca 1950, privat, *Bild tagen från köksträdgården upp mot huset*
Figur 7: Claesson, Helena, 2009, privat, *Plan över trädgården 2009*
Figur 8: Foto Claesson, Helena, 2009, privat, *Valnötsträdet och en del av den stora buxbomen bredvid*